

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม”
-พระปฐมบรมราชโองการ

กระบวนการนโยบายสาธารณะ
(Public Policy Process)

ประเวศ วะสี

กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

โดย
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี

พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม ๒๕๖๗

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเสริมสุขภาพ (สสส.)
ภายใต้โครงการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

ในเดือน ๖ ๒๕๖๗

ผู้จัดพิมพ์

มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ

๑๑๐๘ ซอยพหลโยธิน ๒๒ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๕-๕๖๕๕ โทรสาร ๐-๒๕๕๗-๒๕๒๒

www.thoinh.org

ราคา ๒๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ประเวศ วะสี.

กระบวนการนโยบายสาธารณะ.--กรุงเทพฯ : มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ, ๒๕๖๗.

๑๖ หน้า.

๑. นโยบายสาธารณะ I. ชื่อเรื่อง

๓๓๐.๖

ISBN: 978-92336-4-0

สารบัญ

บุพพบท	๗
ประเทศไทยเป็นโรคพ่่องนโยบายอย่างรุนแรง	๑๑
สังคมซับซ้อนแต่สมองเรียบ	๑๕
“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม”	๑๙
การเคลื่อนกระบวนกาสาธารณะอย่างกว้างขวาง และเป็นกลาง	๒๑
การมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะ อย่างกว้างขวาง	๒๕
การวิจัยนโยบายสาธารณะ	๒๙
เวทีนโยบายสาธารณะ	๓๑
การเริ่มต้น ภาคี จุดประกายความคิด	๓๓
ปัจฉิมพาทย์	๓๕

“

นโยบายสาธารณะ มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวง
ต่อทุกองค์อาชีพของสังคม ทั้งทางบวกและทางลบ

ประเทศไทยเป็น “โรคพร่องนโยบายอย่างรุนแรง”
(Severe Policy Deficiency Disease)

“โรค”นี้ ทำให้ประเทศไทยป่วย

การเยียวยาความเจ็บป่วยของประเทศไทยอย่างหนึ่งคือ
“กระบวนการนโยบายสาธารณะ”

”

(๑) ในอุดมคติ

กระบวนการนโยบายสาธารณะ

ควรประกอบด้วยบุคคล ๓ ประการ คือ

๑. เป็นกระบวนการทางปัญญา ใช้หลักฐานข้อเท็จจริงที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์มาอย่างดีจนเป็น “ความรู้” ที่เรียกว่าเป็นการสร้างนโยบายที่อยู่บนฐานของความรู้ (Knowledge - based policy formulation)

๒. เป็นกระบวนการทางสังคม นโยบายกระทบสังคมทั้งหมดอย่างรุนแรง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือสังคมควรเข้ามามีบทบาทร่วมเรียนรู้ ร่วมกำหนดนโยบาย เป็นกระบวนการเปิดเผยโปร่งใส และเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๗๖ กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

๓. กระบวนการทางศีลธรรม กระบวนการนโยบายสาธารณะควรมีอุดมคติเพื่อความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขของคนทั้งหมด ไม่แบ่งแค้นเพื่อประโยชน์เฉพาะตนเฉพาะกลุ่ม

(๒) ในความเป็นจริง

นโยบายสาธารณะ

มักประกอบด้วยอวกาศ ๓ ประการ คือ

๑. **ขาดฐานความรู้** เกิดจากการคิดเอาเอง การมีผลประโยชน์แฝงเร้น จากความคิดชั่วแค้นที่ขาดข้อมูลหลักฐานและผ่านวิจารณ์ญาณมาอย่างดี

๒. **ขาดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง** บางทีคนไม่กี่คนหรือคนคนเดียวกำหนดนโยบาย โดยปราศจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างกว้างขวางแต่คนทั้งประเทศกลับได้รับผลเสีย

๓. **ขาดศีลธรรม** คือขาดอุดมคติเพื่อความถูกต้องดีงามและประโยชน์ของคนทั้งหมด แต่เพื่อประโยชน์แฝงเร้นของคนหรือบางกลุ่ม

นโยบายอันประกอบด้วยอวกาศ ๓ ประการนี้ บางทีเรียกกันว่า “คอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย” คอร์รัปชั่นเชิงนโยบายมีผลเสียหายร้ายแรงต่อประเทศชาติ

(๓) ตัวอย่างความเสียหายจากนโยบายที่เป็นอวกาศ

๑. ในประวัติศาสตร์ มีเป็นอันมากที่ผู้นำคนเดียวตัดสินใจนำประเทศเข้าสู่สงคราม เพื่อสนองกิเลสตน แต่นำไปสู่ความพินาศย่อยยับของชีวิตของผู้คนเป็นแสนๆ หรือเป็นล้านคน

๒. ในสงครามเวียดนาม ที่ทหารอเมริกันตายไปประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน คนเวียดนามตายไปกว่า ๒ ล้านคน และความพินาศอื่น ๆ มีคนเพียงไม่กี่คนที่ตัดสินใจนำสหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามคือประธานาธิบดีเคนเนดี รัฐมนตรีกลาโหม แมคนามารา นายแม่คจอร์จบันดี และผู้ช่วยอีกไม่กี่คน คนเหล่านี้ก็ดูเป็นคนดี ๆ ทั้งสิ้น

คนดีแต่ด้านนโยบายไม่ดีเกิดความพินาศสุดคณานับ

๓. ในประเทศไทย การวิจัยนโยบายน่าจะเปิดเผยให้ทราบว่ามีนโยบายที่เป็นอुकูลอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ในที่นี้จะขอยกนโยบายขนส่งมาให้ดูอย่างเดียว

ประเทศไทยเลือกนโยบายขนส่งสินค้าโดยรถ ๑๐ ล้อเป็นหลัก แทนที่จะขนส่งโดยทางรถไฟและเรือกลไฟ นโยบายอย่างนี้นำไปสู่สิ่งตามมาเป็นลำดับ คือต้องสร้างทางหลวงเต็มประเทศซึ่งราคาแพงมาก ต้องซื้อรถ ๑๐ ล้อจำนวนมากวิ่งกระหึ่มทั่วประเทศหมดค่าน้ำมันมหาศาล การขนส่งแบบนี้แพงกว่าขนส่งโดยรถไฟและเรือกลไฟมาก ชาวนาแทนที่จะได้รับส่วนแบ่งมากกว่านี้ ประชาชนควรจะได้บริโภคสินค้าราคาถูกกว่านี้ ผลประโยชน์มหาศาลกลับไปตกอยู่กับต่างชาติที่ขายรถยนต์และขายน้ำมัน กับคนไทยจำนวนน้อยที่ได้ประโยชน์จากนโยบายเช่นนี้

และการใช้เชื้อเพลิงมหาศาลสำหรับรถสิบล้อที่วิ่งกระหึ่มทั่วประเทศ เมื่อน้ำมันขึ้นราคาก็ก่อให้เกิดวิกฤตพลังงาน และวิกฤตเศรษฐกิจอย่างไม่มีทางออก

ยกตัวอย่างเพียงเล็กน้อย เพื่อแสดงให้เห็นความเสียหายใหญ่หลวงจากนโยบายที่ผิด

การวิจัยประวัติศาสตร์นโยบาย ว่านโยบายอะไร เกิดขึ้นอย่างไร โดยใคร และผลกระทบของนโยบาย แล้วนำมาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน น่าจะเป็นบทเรียนที่สำคัญของมนุษยชาติ

ประเทศไทยเป็นโรคพร่องนโยบายอย่างรุนแรง

ประเทศไทยขาดความถูกต้องเรื่องนโยบายอย่างรุนแรง ซึ่งมีผลทางลบอย่างมหาศาล จะกล่าวถึงสาเหตุของโรคพร่องนโยบาย ๕ ประการ ดังต่อไปนี้

(๑) ขาดการคิดเชิงนโยบายของฝ่ายวิชาการ ฝ่ายวิชาการคุ้นเคยแต่การคิดเชิงเทคนิค แต่ขาดการตั้งคำถามเชิงนโยบาย เช่นว่า ทำอย่างไรเรื่องที่เรารู้ว่าดีจะเกิดขึ้นเต็มประเทศ การวิจัยนโยบายหรือการสังเคราะห์นโยบายมีน้อยมากในมหาวิทยาลัย อาจเป็นเพราะสาเหตุใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ (๑) มหาวิทยาลัยแบ่งเป็นสาขาแยกย่อย นักวิชาการรู้เฉพาะสาขาแยกย่อย การจะทำนโยบายได้ต้อง “เห็นช้างทั้งตัว” (๒) มหาวิทยาลัยเน้นการสอนมากกว่าการวิจัย

การที่มหาวิทยาลัยไม่ทำงานวิชาการเชิงนโยบาย ทำให้ประเทศเป็นโรคพร่องนโยบายอย่างรุนแรง การส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยทั้งหมดเข้ามาทำงานวิชาการเชิงนโยบาย มีความสำคัญยิ่งนักต่อความเข้มแข็งของประเทศ

(๒) องค์กรนโยบายทำนโยบายไม่เป็น องค์กรนโยบายต่าง ๆ มักจะทำงานนโยบายไม่เป็น แต่ชอบไป “ล้วงลูก” ในการปฏิบัติ ทำให้ล้มเหลว ชัดแจ้ง ไม่ได้งานใหญ่ ๆ ที่ควรได้

องค์กรนโยบายมีต่าง ๆ กัน เช่น คณะกรรมการนโยบาย คณะกรรมการอำนวยการ สภามหาวิทยาลัย กรม กระทรวง

นโยบายเป็นเรื่องข้ามกระทรวง แต่กระทรวงมักทำนโยบายข้ามกระทรวงไม่เป็น มักเน้นทำงานด้วยตนเองเป็นกรม ๆ ภาพที่เห็นบ่อย ๆ คือ รัฐมนตรีไปแบ่งกันคุมกรม ที่จริงกรมควรเป็นองค์กรนโยบายแห่งชาติในเรื่องนั้น ๆ แต่กรมก็มักอยู่กับตัวเองและทำงานได้น้อย

การที่ทำนโยบายไม่เป็นก็เพราะนโยบายเป็นเรื่องที่ต้องใช้ปัญญา แต่หน่วยงานของเราคุ้นเคยกับการใช้อำนาจมากกว่าใช้ปัญญา เรียกว่าขาดทั้งวัฒนธรรมนโยบายและความสามารถเชิงนโยบาย การทำให้องค์กรนโยบายทำนโยบายเป็น เป็นระเบียบวาระของชาติที่สำคัญยิ่ง

(๓) นโยบายที่เป็นอนุส ๓ ประการ ดังกล่าวในตอน ๑ (๒) กล่าวคือ นโยบายที่คิดขึ้นโดยคนส่วนน้อย ไม่ได้ใช้ฐานความรู้ และมีผลประโยชน์แฝงเร้นเฉพาะตนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งบางที่เรียกกันว่า “คอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย” เกิดความเสียหายใหญ่หลวงต่อสาธารณะ

(๔) ระบบการศึกษาที่อยู่นอกสังคม ระบบการศึกษาของเราทั้งระบบเป็นระบบที่อยู่นอกสังคม คือไม่รู้วิธีอันรู้หนากับสังคม ไม่รวมตัวร่วมสุขกับสังคม ไม่รวมแก้ปัญหาสังคม เพราะเป็นการศึกษาที่เขา “วิชา” ในตำราเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาความเป็นจริงของสังคมเป็นตัวตั้ง จึงอ่อนแอทางปัญญา เพราะเท่ากับสังคมขาดระบบประสาท-สมอง

ร่างกายของเรามีระบบประสาทที่รับรู้ความเป็นจริงทั้งจากภายในร่างกายและภายนอกร่างกาย แล้วส่งไปวิเคราะห์สังเคราะห์ที่สมองให้เข้าใจสถานการณ์ลึกซึ้ง เพื่อนำไปสู่การ “ตัดสินใจเชิง

นโยบาย” ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร

สังคมไทยซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่เราไม่มีระบบ
ประสาทและสมองที่รับรู้ความจริง แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์สู่
การตัดสินใจเชิงนโยบาย ระบบการศึกษาของเราไม่เป็นระบบประสาท
และสมองให้สังคม เราจึงอ่อนแอทางปัญญาเชิงนโยบายยิ่งนัก

(๕) เป็นประจักษ์ประเทศเครื่องหลุดออกจากกันเป็นส่วน ๆ
ประเทศไทยเหมือนประเทศที่เครื่องหลุดออกจากกันเป็นส่วน ๆ จึง
ทำอะไรไม่ค่อยสำเร็จ การจะทำอะไรให้สำเร็จต้องมีความเป็น
เอกภาพระหว่าง

- ปรัชญา (หรือปัญญา)
- นโยบาย
- แผน
- ยุทธศาสตร์
- การปฏิบัติ
- การสนับสนุนการปฏิบัติ

องค์ประกอบเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่คนละทางสอง
ทาง ไม่เข้ามาเชื่อมโยงกันเป็นเอกภาพ นี่ก็คือเป็นโรคด้วยอีกอย่าง
หนึ่ง

ถ้าเข้าใจสาเหตุทั้ง ๕ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าประเทศไทย
เป็นโรคพร่องนโยบายอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลเสียเหลือคณานับ และ
เป็นต้นเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ต่าง ๆ

สังคมซับซ้อนแต่สมองเรียบ

คู่ที่ไม่ลงตัวใหญ่ที่สุดในสังคมไทย คือสังคมปัจจุบันนั้นสลับซับซ้อน (complex) อย่างยิ่ง แต่สมองคนไทยนั้น simple หรือเรียบ เพราะเราไม่ชอบอ่านไม่ชอบคิด จึงไม่เข้าใจอะไรที่ซับซ้อน ที่เป็นอย่างนั้นเพราะเราอยู่ในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และมีภัยธรรมชาติน้อย จึงไม่ต้องตื่นตัวคิดมาก และเราอยู่ในเขตร้อนทำให้ต้องใช้ชีวิตนอกบ้าน ทำให้เรามีวัฒนธรรมพูดมากกว่าวัฒนธรรมเขียนและอ่าน

ในครั้งโบราณที่มีคนน้อยแต่ทรัพยากรมาก การไม่ต้องขวนขวายมาก ไม่อ่าน ไม่คิด ก็อาจจะไม่เป็นไร แต่สมัยนี้สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไป ผู้คนมากขึ้นทรัพยากรย่อยหรือลง มีการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ผ่านกลไกต่าง ๆ ที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อน ยากต่อการเข้าใจ เราจะยังคงมีสมองเรียบ ๆ ต่อไป โดยไม่เข้าใจความซับซ้อนของสังคมปัจจุบัน ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ก็จะถูกถุกมากขึ้น

เรื่องที่ซับซ้อนและยากถ้าไม่อ่านจะไม่เข้าใจ การฟังอย่างเดียวหรือดูข่าวโทรทัศน์อย่างเดียวไม่สามารถทำให้เข้าใจเรื่องที่ซับซ้อนได้ ต้องอาศัยการอ่านไปอ่านมาทบทวนและคิด แต่เราก็ไม่มีวัฒนธรรมในการอ่านต่อประชากร ๖๓ ล้านคน หนังสือดี ๆ จะขายได้ประมาณ

๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ เล่ม เท่านั้น ! ตัวเลขนี้จะบอกสถานการณ์การอ่านที่น่าตกใจ การจะทำให้เกิดวัฒนธรรมการอ่านเป็นเรื่องยากอย่างหนึ่ง แต่ก็ต้องทำให้ได้

การรับรู้ความจริงจากประสบการณ์หรือเท่าที่สัมผัสอาจหลอกเราได้ เช่นเราเห็นแผ่นดิน เราต้องสรุปว่าโลกแบน แต่จากข้อมูลอื่น ๆ ที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์ทำให้เกิด “ความรู้” ว่า จริง ๆ แล้วโลกกลม การรับรู้ความจริงมีความจำเป็นแต่ไม่พอ ต้องมีการหาข้อมูลอื่น ๆ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้รู้ความจริงที่ลึกซึ้ง

การรับรู้ความจริง การหาข้อมูลอื่น ๆ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้รู้หรือเป็นความรู้ ให้รู้ความจริงที่ลึกซึ้ง นี้เรียกว่าการวิจัยสร้างความรู้ใหม่ ความรู้ใหม่คือรู้สึกและรู้จริงกว่าเท่าที่รับรู้

การศึกษาของเราเกือบทั้งหมดเน้นที่การท่องความรู้เก่า เกือบไม่มีการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่เลย เราจึงรู้อะไรเพียงผิวเผิน คาดเดาว่าเป็นอย่างนั้นมันอย่างนี้มัน (มีคนเรียกว่าเป็น “วัฒนธรรมมังสาสตรีนิยม”) ไม่รู้อะไรจริง ไม่รู้อะไรลึก

การมีสมองเรียบ ไม่รู้อะไรจริง ไม่รู้อะไรลึก เป็นอันตรายยิ่งนัก เพราะจะถูกหลอกได้ง่ายด้วยการโฆษณาชวนเชื่อ ด้วยการสร้างภาพให้ตกเข้าไปอยู่ในโมหภูมิ เกิดความยากจน การหมดศักดิ์ศรี เข้าใจผิด เกิดความขัดแย้ง และเกิดความรุนแรงได้ง่าย ในสภาพอย่างนี้ ความรุนแรงเป็นเรื่องหนีไม่พ้น นี่เป็นกรรมร่วมของสังคม

การที่สังคมไทยจะต้องปรับเปลี่ยนเป็นสังคมที่รู้จริงและรู้สึก เป็นภาวะที่ยากลำบากแต่ก็ต้องทำ กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมควรจะเป็นเครื่องมือหรือวิธีการ “เปิดพื้นที่ทางสังคม เปิดพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง” โดยส่งเสริมให้ทุกฝ่ายเข้ามา

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม”

-พระปฐมบรมราชโองการ

นโยบายสาธารณะที่ดี (Healthy Public Policies)

นโยบายสาธารณะที่ดี คือนโยบายสาธารณะที่นำไปสู่ความถูกต้องเป็นธรรม และประโยชน์สุขของมหาชน

ในพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” อาจเรียกว่าเป็นทิศทางของประเทศที่ใหญ่ที่สุด ที่ควรจะถูกถอดมาเป็นนโยบายสาธารณะที่ดี และมีกระบวนการที่จะทำให้เกิดขึ้น

โดยที่พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของชาติ คนในชาติทั้งหมดควรจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะให้แผ่นดินนี้มีธรรม หรือความถูกต้องครอง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนทั้งหมด

เราไม่สามารถเบี่ยงเบนไปจากนี้ได้เลย เช่นว่า แผ่นดินจะครองด้วยธรรม เพื่อประโยชน์สุขเฉพาะตัวหรือเฉพาะกลุ่ม ไม่ใช่ประโยชน์สุขของมหาชนทั้งหมด เพื่อให้เป็นไปตามพระบรมราชโองการ คนไทยทั้งชาติจะต้องช่วยกันดูแลไม่ให้แผ่นดินถูกครองด้วยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของคนบางกลุ่มบางเหล่า

แต่ในสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อน “ความถูกต้องเป็นธรรม” และ

“ประโยชน์สุข” ก็ซับซ้อนและตีความต่าง ๆ กัน ไม่ตรงไปตรงมา เหมือนเมื่อครั้งพระนเรศวรหรือพระเจ้าตากสิน การใช้ “ความเห็น” เกือบกัน หรือการลงมติด้วยเสียงข้างมาก ไม่ได้เป็นประกันว่าจะมี “ความถูกต้องเป็นธรรม” หรือ “เป็นประโยชน์สุขของมหาชน”

จำเป็นต้องมีการวิจัยสร้างความรู้ ว่ามี “ความถูกต้องเป็นธรรม” และเป็น “ประโยชน์สุขของมหาชน” หรือไม่ มากน้อยเพียงใด ความรู้ที่ได้จากการวิจัย อันประกอบไปด้วยข้อมูลหลักฐานและวิธีการวิเคราะห์สังเคราะห์ที่เชื่อถือได้ โปร่งใส เป็นสาธารณะที่ให้ใคร ๆ เข้ามาดูและพิสูจน์ได้ สามารถนำมาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดความเห็นพ้องได้

“การวิจัยนโยบาย” หรือ “การสังเคราะห์นโยบาย” อย่างมีคุณภาพ จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องทำกันให้มาก เพื่อเป็นเครื่องมือเคลื่อนสังคมไปให้ “แผ่นดินมีธรรมครอง” และเป็นไป “เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” เนื่องจากนักวิจัยเก่ง ๆ มีน้อย และนักวิจัยนโยบายยังมีน้อย จึงจำเป็นต้องส่งเสริมการสร้างนักวิจัยนโยบายให้มากโดยเร่งด่วน

กระบวนการนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Public Policy Process = PPPP = P⁴) นี้ ถ้าทำให้ดีและกว้างขวาง จะเป็นกระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม และกระบวนการทางศีลธรรม เพื่อตอบสนองพระปฐมบรมราชโองการ ให้แผ่นดินนี้มีธรรมครอง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม

การเคลื่อนไหวกระบวนการสาธารณะ อย่างกว้างขวางและเป็นกลาง

กระบวนการนโยบายสาธารณะ ไม่ควรจจะรวบรัดให้ได้ข้อเสนอ เพื่อเสนอต่อผู้มีอำนาจ แต่ควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมเรียนรู้ของทุกฝ่ายอย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นความเข้าใจของสังคม (social understanding) เป็นคุณค่าของสังคม (social value) เป็นการปฏิบัติ โดยสังคม (social practice) ส่วนข้อเสนอเป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่ง

“ความเข้าใจ-คุณค่า-การปฏิบัติ” โดยสังคมจนเป็นปกติวิสัย คือการปรับเปลี่ยนตัวเองทางสังคม (social transformation) ซึ่งเท่ากับการได้ผลของนโยบายสาธารณะไปแล้ว การรวบรัดทำข้อเสนอเสนอกับฝ่ายการเมือง ก็ไม่แน่ว่าฝ่ายการเมืองจะเข้าใจ เห็นคุณค่า และปฏิบัติ แต่ฝ่ายการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นภาคีแห่งการเรียนรู้ร่วมกันด้วย และเมื่อสังคม “เข้าใจ-เห็นคุณค่า-ปฏิบัติ” นั้นก็หมายถึงฝ่ายการเมืองก็ “เข้าใจ-เห็นคุณค่า-ปฏิบัติ” ด้วย เมื่อทุกฝ่ายปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัยก็กลายเป็นวัฒนธรรม

กระบวนการนโยบายสาธารณะ เน้นที่การเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นกลาง โดยไม่เข้าไปสู่การเป็นปฏิบัติ การจ้องทำลาย หรือการเอาชนะคะคานกันด้วยทิฐิมานะ เพราะจะทำให้มีการเรียนรู้น้อย

การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning)

through action) คือหัวใจของความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ แต่เรามักเรียนรู้ร่วมกันไม่เป็น เพราะติดอยู่ในอารมณ์ความรู้สึกและทิฐิมานะต่าง ๆ จึงขาดความสุขและความสร้างสรรค์ไปอย่างน่าเสียดาย จึงควรถือเป็นโอกาสที่จะทำความเข้าใจและพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ร่วมกัน

ในต่างประเทศได้มีการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนเกิดวิธีการต่าง ๆ ซึ่งได้ผลอย่างน่าอัศจรรย์ เช่น **AIC, Dialogue, การจัดการความรู้ (Knowledge Management)** สำหรับ AIC ได้มีการใช้กันในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ยังคงขาดความเป็นสถาบันที่ทำงานอย่างเป็นระบบ

Dialogue ที่มีผู้ให้ชื่อว่า **สุนทรียสนทนา** นั้น เป็นเทคนิคที่ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์อย่างมหาศาล และเกิดปัญญาร่วม (collective wisdom)

การจัดการความรู้ หมายถึงการเคารพและเห็นคุณค่าของความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน แล้วจัดการให้มีการนำเอาความรู้ในตัวคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ความรู้ในตัวคนแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน เมื่อสิ่งที่ไม่เหมือนกันมาเจอกันจะเกิดนวัตกรรมทางปัญญาขึ้น โลกเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นวัตกรรมทางปัญญาจึงเป็นความจำเป็น

เรื่องการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันคงจะมีวิธีอื่น ๆ อีกมาก สิ่งที่มีร่วมกันในทุกวิธีคือการลดอัตตา (ego) ในตัวตนของตนลง เปิดให้มีการรับรู้ใหม่เรียนรู้ใหม่ร่วมกันได้ กระบวนการนี้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนตัวเอง (personal transformation) อันทำให้เกิดความสุขและความสร้างสรรค์อย่างยิ่งใหญ่

ควรจะมีการส่งเสริมการสร้างสถาบันผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างจริงจัง และในกระบวนการนโยบายสาธารณะนี้

ต้องการผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเข้ามาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมาก เพื่อให้กระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมทางสาธารณะอย่างกว้างขวาง

นายวิชาญ

นายวิชาญ

๖

การมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะ อย่างกว้างขวาง

ไม่ควรรวบรัดกำหนดประเด็นนโยบายสาธารณะโดย “ผู้รู้” ไม่
ที่คนเท่านั้น แต่ควรให้เกิดการมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายจาก
ฝ่ายต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เป็นกระบวนการสาธารณะ เพราะ
เมื่อเป็นกระบวนการสาธารณะแล้ว จะเกิดความกระตือรือร้นจากฝ่าย
ต่าง ๆ และกระบวนการสาธารณะจะทำให้งานวิชาการลงตัว และถูก
นำไปใช้ได้ง่ายขึ้น

ฝ่ายต่าง ๆ ควรจะมีอย่างน้อย ๔ ฝ่าย คือ

๑. ประชาชน/องค์กรพัฒนาเอกชน
๒. สื่อมวลชน
๓. นักวิชาการ/มหาวิทยาลัย
๔. องค์กรสนับสนุนการวิจัยนโยบาย เช่น สภาวิจัย
สกว. สวรส. สสส. สปสช. มสช.
๕. ภาคธุรกิจเอกชน
๖. องค์กรทำงานนโยบาย เช่น กระทรวงต่าง ๆ
๗. ฝ่ายการเมือง เช่น รัฐบาล รัฐสภา
๘. ผู้แทนองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน
แห่งชาติ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อาจจะมีฝ่ายอื่น ๆ อีก

ประชาชน เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะมากที่สุด จึงเปรียบประดุจระบบประสาทของสังคมที่รับความรู้สึกเจ็บปวด เย็นร้อนอ่อนแอแข็ง จึงควรเป็นผู้บอกปัญหาและความต้องการได้ดีที่สุด ประชาชนอาจจะใช้ภาษานโยบายหรือภาษาวิชาการไม่เป็น เป็นหน้าที่ของนักวิชาการที่จะต้องนำประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชนมาเป็นประเด็นนโยบาย

ประชาชนอาจเป็นประชาชนในพื้นที่หรือกลุ่มเฉพาะ เช่น คนพิการ คนในสลัม ฯลฯ ขณะนี้มีเครือข่ายและเวทีภาคประชาชนมากพอสมควรที่จะประสานงานให้มีการทำข้อเสนอ สัมภาษณ์สภาพจังหวัดในทุกจังหวัดที่เคยประชุมกัน และมีตัวแทนเข้าไปประชุม สัมมนาแห่งชาติ เป็นตัวอย่างของการมีส่วนร่วมในเวทีนโยบายสาธารณะของประชาชน

สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถานีกลางที่เชื่อมความรู้สึกนึกคิดของสังคม เป็นเสมือนระบบประสาทรับรู้ทางสังคม สื่อมวลชนจึงต้องเป็นภาคีที่สำคัญของกระบวนการนโยบายสาธารณะ สื่อมวลชนอาจมีข้อเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะของตัวเอง และรวบรวมข้อคิดเห็นจากประชาชน เช่น หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ อาจเปิดรับข้อเสนอจากประชาชน โดยองค์กรควรถือสภากาารหนังสือพิมพ์แห่งชาติและสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เป็นภาคีที่สำคัญ

องค์กรสนับสนุนการวิจัยนโยบาย อาจมีโครงการวิจัยนโยบายที่ทำเสร็จแล้ว หรือกำลังจะทำ หรือมีผลการวิจัยที่สามารถเอามาตั้งแคะระห์เป็นนโยบายสาธารณะได้ หรือมีประเด็นทางนโยบายที่อยากให้อำนาจ

การวิจัยและการวิจัยนโยบายที่มีอยู่แล้ว ควรสำรวจว่ามี การวิจัยอะไรที่มีอยู่แล้ว ซึ่งอาจนำมาตั้งเคราะห์เป็นนโยบาย หรือ มีการวิจัยนโยบายอะไรที่มีผู้ทำได้แล้วบ้าง นี่จะทำให้ลดการต้อง ทำงานซ้ำซ้อนและย่นระยะเวลาการวิจัยนโยบายสาธารณะ

ประเด็นนโยบายจากรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราช- อาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มีเรื่องเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนา ประเทศอยู่มาก ควรจะศึกษาและกลั่นเอาประเด็นนโยบายที่จะ ต้องเอามาวิจัยเพิ่มเติม

พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทาน ในโอกาสต่าง ๆ มีเรื่องดี ๆ ที่เป็นทิศทางการนโยบายเพื่อประโยชน์สุข ของประชาชน ควรศึกษาและนำมาเข้าสู่กระบวนการนโยบาย สาธารณะ ถ้าขอความสนับสนุนจากราชเลขาธิการได้ก็จะเป็นคุณ อย่างยิ่ง

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างของทางที่จะได้มาซึ่งประเด็นทาง นโยบายสาธารณะ คงจะมีทางอื่น ๆ อีก การเสนอประเด็นอาจทำ ผ่านสื่อหรือโดยการจัดประชุม

จากประเด็นทางนโยบายที่มีการเสนอและรวบรวม ควรมีผู้ ชำนาญเชิงนโยบายมาตั้งเคราะห์ให้ได้เป็นประเด็นเชิงนโยบายที่ คมชัด มีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจ แล้วตีพิมพ์รายการประเด็นนโยบาย สาธารณะ เผยแพร่อย่างกว้างขวาง รายการประเด็นนโยบาย สาธารณะจะไปกระตุ้นความสนใจให้มีการพูดคุยขบคิดกันอย่างกว้าง ขวาง ก่อให้เกิดการวิจัยโดยอิสระ การสนับสนุนการวิจัยนโยบาย และ สู่วेतินโยบายสาธารณะ

การวิจัยนโยบายสาธารณะ

มหาวิทยาลัยมีการวิจัยนโยบายสาธารณะน้อยมาก จำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้เข้มแข็งอย่างค่อนข้างเร่งด่วน สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) ควรต้องถือเป็นนโยบายที่จะให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ พัฒนาสมรรถนะในการวิจัยนโยบาย

โครงการนโยบายสาธารณะควรจะร่วมกับองค์กรอื่นที่สนับสนุนการวิจัยนโยบายสาธารณะ เช่น สภาวิจัย สกว. สวรส. สสส. สปสช. มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) ร่วมกับ สกอ. สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์ไปจนถึงทำการวิจัยนโยบาย และมีส่วนร่วมในเวทีนโยบายสาธารณะ ซึ่งจะได้กล่าวในข้อถัดไป

มหาวิทยาลัยต้องรีบสร้างนักวิจัยนโยบายโดยรวดเร็ว และวิจัยประเด็นนโยบายตามที่รวบรวมมาดังกล่าวในข้อ ๖ ทั้งนี้ต้องผ่านกระบวนการจัดอันดับความสำคัญ การวิจัยนโยบายไม่ควรเป็นเรื่องของนักวิจัย ๒-๓ คนในมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยควรเข้าไปทำงานวิจัยนโยบายเชิงสถาบัน แต่ละมหาวิทยาลัยควรมีโครงการวิจัยนโยบายขนาดใหญ่ ซึ่งทำอย่างต่อเนื่อง และในโครงการเช่นนี้ สามารถผลิตมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตได้จำนวนมาก นักศึกษาปริญญาโทปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มี

ไม่ใช่บ่อย แต่ถ้าวิจัยสะเปะสะปะโดยไม่มี theme ใหญ่ที่ทำอย่างต่อเนื่อง ก็ไม่เป็นพลังให้ประเทศเท่าที่ควร แต่ถ้ามหาวิทยาลัยมี theme การวิจัยใหญ่ที่ทำอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกับบัณฑิตศึกษา นักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอกรุ่นแล้วรุ่นเล่าจะได้ทำการวิจัยที่มีความหมาย ผลการวิจัยถูกนำไปใช้เพราะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนโยบายสาธารณะ และมหาวิทยาลัยจะผลิตนักวิจัยนโยบายที่เก่ง ๆ ขึ้นมาได้จำนวนมาก

มหาวิทยาลัยใดที่พร้อมอาจตั้ง “สถาบันวิจัยนโยบายและยุทธศาสตร์” เพื่อให้สามารถทำงานวิจัยเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะเป็นที่ต้องการมาก หากมหาวิทยาลัยทำการวิจัยนโยบายอย่างเป็นเอกเทศอาจทำได้ยากและไม่นำไปสู่ผลสำเร็จ แต่ถ้ามหาวิทยาลัยทำงานเชื่อมโยงกับกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตามที่กล่าวในข้อต่าง ๆ ข้างต้นและข้อถัดไป ก็จะทำให้ง่ายขึ้น เพราะมีการเชื่อมโยงกันเป็นระบบ จนถึงส่งผลไปประยุกต์ใช้นโยบาย

ควรย้ำว่าการวิจัยเป็นเครื่องมือเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกัน คือมีการร่วมกันตั้งโจทย์ ร่วมกันวิจัย นำผลการวิจัยมาสู่กระบวนการเรียนรู้ เช่นนั้น ตลอดทาง ไม่ใช่วิจัยเพื่อ “ขึ้นหิ้ง”

โครงการส่งเสริมกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ดีควรทำงานร่วมกับ สกอ. และองค์กรสนับสนุนการวิจัยต่าง ๆ กระตุ้นให้มหาวิทยาลัยเข้ามาทำงานวิจัยนโยบายเชิงสถาบัน มิใช่เป็นความสนใจเฉพาะตัวของนักวิจัย ๒-๓ คน เท่านั้น

เวทินโยบายสาธารณะ

เวทินโยบายสาธารณะ ถ้าจัดให้ดีจะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมทุก ๆ จุดของกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การตั้งประเด็น การวิจัยนโยบาย การนำผลการวิจัยมาสู่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการปฏิบัติ

ลักษณะของเวทินโยบายสาธารณะที่ดีอาจมีดังนี้

(๑) เป็นเวทีที่ใช้ความรู้ มากกว่าการใช้ความเห็น หรือใช้วาทะโจมตีกัน เวทีที่ใช้ความเห็นมีมากอยู่แล้วในรูปต่าง ๆ เวทีนี้ควรใช้ความรู้ที่ประมวลมาอย่างดี นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยฝ่ายต่าง ๆ

(๒) มีองค์ประกอบของผู้ร่วมประชุมที่ดี ประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ อย่างน้อย ๘ ฝ่าย ดังกล่าวในข้อ ๖ มีบุคคลสาธารณะซึ่งคนอื่นอยากประชุมด้วย มีความพึงพิถันในการเชิญเข้าร่วมประชุมเป็นพิเศษ ให้มีสื่อมวลชนและสาระ

(๓) ควรให้ความสนใจแก่สื่อมวลชนเป็นพิเศษ ให้มีสื่อมวลชนที่เหมาะสมจำนวนมากพอสมควรได้มีโอกาสร่วมประชุม โอกาสที่จะเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในเรื่องนโยบายสาธารณะมีไม่มาก เวทินโยบายสาธารณะเป็นโอกาสอันดีของสื่อมวลชนที่จะได้เรียนรู้จากเรื่องนโยบายจากความเป็นจริง ดีกว่าการไปเข้าเรียนวิชาต่าง ๆ ใน

มหาวิทยาลัย ซึ่งมักได้เรียนแต่ “วิชา” แต่ไม่ได้เรียนจากความเป็นจริง ถ้าสื่อมวลชนเข้าใจประเด็นนโยบายก็สามารถไปขยายประโยชน์ได้มาก จากการสัมภาษณ์ฝ่ายต่าง ๆ และจากการเขียนรายงาน

(๔) ถ้าจัดให้มีการกระจายเสียงสดทางวิทยุด้วยจะดีมาก ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายไปอย่างกว้างขวาง ควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นได้ด้วย เรื่องนี้ควรมีเครือข่ายทางวิทยุบางเครือข่ายเป็นภาคี จะลดภาระของผู้จัดเวทีลงได้มาก ควรจัดวิถีการประชุมเก็บไว้ใช้งานต่อไป

(๕) มีการจัดเตรียมเอกสารประกอบการประชุมอย่างดี จะทำให้คุณภาพของการมีส่วนร่วมดีขึ้น การเผยแพร่ง่ายขึ้น โดยเฉพาะถ้าทำประเด็นให้คมและมีเสน่ห์ มีการทำเอกสารสรุปผลการประชุมเผยแพร่แจกจ่ายทั่วไป ทำให้กระบวนการเป็นสาธารณะยิ่งขึ้น สิ่งของที่ชัดเจนพร้อมปฏิบัติได้ให้ผู้เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปฏิบัติ และให้สาธารณะรับรู้ถึงการส่งมอบนโยบายนั้น ๆ

(๖) มีผู้จัดประชุมที่มีความสามารถในการจัดประชุมสูง พิถี-พิถัน ลงรายละเอียด มีศิลปะ และสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้คนอยากมีส่วนร่วม สื่อสารเก่ง

ดังนี้ เป็นต้น

ควรมีองค์กรภาคีเป็นเจ้าภาพร่วมกันในการจัดประชุมเวทีนโยบายสาธารณะ

การเริ่มต้น ภาติ จุดประกายความคิด

(๑) ควรพิมพ์หนังสือกรอบความคิด เรื่องกระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจ และความสนใจ

(๒) พูดคุยกับองค์กรภาติในชั้นต้น (ดูฝ่ายต่างๆ ในข้อ ๖) ให้มีความเข้าใจ และมีฉันทะในการเป็นเจ้าภาพร่วมกัน

(๓) จัดพิมพ์ประเด็นนโยบายสาธารณะในเบื้องต้นจำนวนหนึ่งเป็นตัวอย่าง เลือกเรื่องที่จับอารมณ์ของสังคมได้ง่ายเพื่อดึงดูดความสนใจ

(๔) จัดประชุมจุดประกายความคิด ให้เป็นกระแสใหญ่ มีบุคคลที่มีชื่อเสียง มีคอลัมน์นิสต์ผู้ใหญ่ บรรณาธิการข่าว เข้าร่วมฐานะผู้ให้ข้อคิดเห็น อาจต้องทำให้เป็นประเด็นทางการเมือง เช่น เชิญหัวหน้าพรรคการเมืองอภิปราย การจุดประกายความคิดให้มีรายงานทางสาธารณะอย่างกว้างขวาง จะทำให้เรื่องที่จะทำต่อไปได้รับความสนใจและร่วมมือมากขึ้น

ต้องการมีประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าก่อนวันประชุมจุดประกายความคิด เพื่อให้เกิดความตื่นตัวในการร่วมประชุม

ปัจฉิมพากย์

ความถูกต้องในบ้านเมืองเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด พระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” คือทิศทางนโยบายของประเทศที่ใหญ่ที่สุด “โดยธรรม” หมายถึงความถูกต้อง นโยบายสาธารณะที่ถูกต้องเป็นปัญญาที่ใหญ่ที่สุดที่จะพาบ้านเมืองพ้นความอยู่ร้อนนอนทุกข์ไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุข

ในสังคมที่เชื่อมโยงและสลับซับซ้อน “ความถูกต้อง” เป็นเรื่องที่ยากจะเข้าใจ จะทำโดยใช้โวหารเท่านั้น ใช้ความเห็นเท่านั้น หรือซ้ำร้ายใช้กิเลสคั่นหาผลประโยชน์ส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง จะไม่เกิดความถูกต้อง นำไปสู่ความเสียหายร้ายแรงในทุกองคาพยพของสังคม จำเป็นต้องมีการวิจัยสร้างความรู้ ที่เรียกว่าวิจัยนโยบาย ใช้การวิจัยไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ความดำริที่ถูกต้องหรือนโยบาย (สัมมาสังกัปปะ) และสัมมาปฏิบัติ อันนำไปสู่การได้รับผลที่ถูกต้อง (สัมมาปฏิเวธ)

กระบวนการนโยบายสาธารณะ จึงเป็นกระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม และกระบวนการทางศีลธรรม เพื่อ

ความรุ่มเย็นเป็นสุขในบ้านเมือง

ขอให้เพื่อนคนไทยในทุกวงการให้ความสนใจกระบวนการนโยบายสาธารณะ แล้วเข้ามามีส่วนขับเคลื่อนให้การวิจัยเป็นเครื่องมือ เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งสังคม เมื่อสังคมเข้ามาเชื่อมกัน (social fusion) ด้วยใจและความรู้ จะเกิดพลังมหาศาล ประดุจพลังนิวเคลียร์ที่เกิดจาก nuclear fusion อันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ยาก และการสร้างสรรค์ให้เกิดความรุ่มเย็นเป็นสุข

อำนาจอธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดของปวงชน คืออธิปไตยในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศ หรือนโยบาย ประชาชนทุกหมู่เหล่าต้องสามารถร่วมกันกำหนดนโยบาย ตามความในมาตรา ๗๖ ของรัฐธรรมนูญ บ้านเมืองจึงจะมีความถูกต้อง หรือมีธรรมครองเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม

ขอให้เพื่อนคนไทยมีความสุขสวัสดิ์
